

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Г. Гребенькова

Сучасна українська система закладів професійної освіти (далі – ЗПО) перебуває у стані змін, зумовлених низкою викликів, з якими раніше їй не доводилося стикатися: глобалізацією, що спонукає до жорсткої конкуренції за ресурси; інформатизацією суспільства, що спричиняє швидкі темпи діяльності та розвитку; демографічними змінами, що вимагають швидкої адаптації до діяльності в нових демографічних і соціальних реаліях. Ці зміни виражаються, зокрема, у розробленні професійних стандартів на основі компетенцій і програм щодо децентралізації управління професійною освітою, оновленні матеріально-технічного ресурсу навчальних закладів, налагодженні співпраці з роботодавцями. Соціологи стверджують, що перспективою розвитку суспільства є трансформація діяльності в самодіяльність (загальносоціологічний закон), розвитку – в саморозвиток, освіти – в самоосвіту.

Модель сучасного вчителя передбачає готовність до застосування нових освітянських ідей, здатність постійно навчатися, бути у постійному творчому пошуку. Все це потребує неперервного навчання, самоосвіти, підвищення професійної кваліфікації педагогів.

Серед форм підвищення кваліфікації педагогічних працівників відомі:

- відвідування курсів (раз на 5 років);
- участь у методичній та експериментально-дослідній діяльності;
- самоосвіта.

На сьогодні педагогам пропонуються різноманітні форми підвищення кваліфікації: очне навчання, очно-дистанційне навчання, заочне навчання на курсах підвищення кваліфікації, семінари тощо.

Що ж стосується участі в експериментально-дослідній роботі, то вона не дуже поширена, бо є найскладнішим видом діяльності.

Розроблення теоретичних положень і технологій зобов'язує дослідника оволодіти методами наукового дослідження: узагальненням, абстрагуванням, ідеалізацією, моделюванням, систематизацією, інтеграцією та іншими [4].

На початковому етапі адміністрації ЗПО потрібно сформулювати у педагогічних працівників мотивацію щодо експериментальної та науково-дослідної роботи. Педагогічний колектив, кожний учасник експерименту мають усвідомлювати, що експериментально-дослідна робота – це шлях до особистого

розвитку і саморозвитку, а також спосіб самопізнання і самоаналізу педагогічного досвіду. Завданням адміністрації є забезпечення цілеспрямованого процесу експериментальних, проектних досліджень освітніх систем. Треба розробити методичні рекомендації щодо експериментальної та наукової роботи у навчальному закладі, підготувати педагогів до здійснення дослідницької, експериментальної роботи, створити умови для компетентного, дієвого, ефективного управління процесами розвитку навчального закладу. Для цього слід сконцентрувати та скоординувати зусилля інноваційно налаштованих, креативних педагогів на пошук і реалізацію інноваційних ідей, організацію комплексних досліджень.

Зв'язковою ланкою усіх етапів є самоосвіта. Головним чинником експериментальної, науково-дослідної підготовки педагога є розвиток його індивідуального стилю діяльності.

Самоосвіта – це самостійно надбані знання з урахуванням особистих інтересів та об'єктивних потреб навчального закладу, одержані з різних джерел. Відмінною рисою самоосвіти педагога є те, що результатом його роботи виступає поліпшення якості викладання, якості виховної роботи, підвищення рівня знань, вихованості й розвитку учнів [4].

Що ж стосується процесу підготовки педагога до експериментальної діяльності, то його можна розділити на чотири етапи.

- Розвиток творчої індивідуальності вчителя, формування у педагогів здатності виявляти, формулювати, аналізувати і розв'язувати творчі педагогічні завдання, розвиток загальної технології творчого пошуку.

- Оволодіння основами методології педагогічного дослідження. Ознайомлення педагогів із соціальними і науковими передумовами виникнення експериментальної роботи, її основними поняттями, творча інтерпретація альтернативних підходів до організації освітнього простору, вивчення основних джерел розвитку, правової бази, ознайомлення з різними типами інноваційних навчальних закладів тощо.

- Освоєння технології науково-дослідної діяльності. Ознайомлення з методикою експериментальної роботи, участь у створенні інноваційного продукту, аналіз і прогноз подальшого розвитку нововведення, труднощі впровадження.

- Практична робота на експериментальному майданчику щодо впровадження нововведення в пе-

дагогічний процес, здійснення корекції, відстеження результатів експерименту, самоаналіз професійної діяльності.

Експериментально-дослідну діяльність педагога необхідно розглядати як форму підвищення кваліфікації, а також як умову педагогічної творчості, позитивного розвитку освітнього середовища.

Експериментальне дослідження «Технологія забезпечення доступності освітнього простору професійно-технічного навчального закладу для учнів з порушеннями слуху», яке реалізується на базі ДНЗ «Одеський центр професійно-технічної освіти» у 2016–2018 рр. (наказ Міністерства освіти і науки України № 565 від 25.05. 2016 р. «Про проведення експерименту всеукраїнського рівня на базі Державного навчального закладу «Одеський центр професійно-технічної освіти» на 2016–2018 роки») відповідає викликам сьогодення. Актуальність теми експерименту визначається тим, що однією з гострих сучасних соціальних проблем є стан здоров'я дітей та молоді. Інклюзивна освіта є частиною концепції соціального залучення (соціальної інклюзії), що з'явилася як результат переходу більшості суспільств до демократичних цінностей, поваги до основних прав і свобод людей.

У межах експерименту було визначено об'єкт (процес навчання учнів з порушеннями слуху в ЗПО), предмет (технологія забезпечення доступності освітнього простору для учнів з порушеннями слуху) дослідження; мету (розробка, наукове обґрунтування й апробування технології забезпечення доступності освітнього простору ЗПО для учнів з порушеннями слуху) та гіпотезу експерименту (розроблена технологія, яка сприятиме підвищенню якості професійної освіти учнів з порушеннями слуху, їхньому всебічному розвитку, забезпечуватиме їхню конкурентоспроможність на сучасному ринку праці та адаптацію в сучасних умовах).

Метою першого етапу, який розпочався в червні 2016 р., було створення відповідної теоретико-концептуальної та методичної бази для опрацювання питання ефективного проведення експерименту всеукраїнського рівня з розроблення технології забезпечення доступності освітнього простору закладу професійної освіти для учнів з порушеннями слуху. Відповідно до програми експерименту, визначено основні завдання першого його етапу.

У процесі виконання поставлених завдань констатувального етапу вивчено та проаналізовано вітчизняний і зарубіжний досвід забезпечення доступності освітнього простору ЗПО для учнів з порушеннями слуху та нормативно-правове забезпечення інклюзивної освіти.

Творчою групою експерименту встановлено, що подальший розвиток інклюзивної освіти в Україні, зокрема у сфері ПО, передбачає комплексне вирішення питань, пов'язаних з удосконаленням нормативно-правового, організаційно-методичного, кадрового, фінансово-економічного механізмів.

З'ясовано, що нормативно-правовий базис професійної освіти недосконалий та вимагає доопрацювань. Удосконалення нормативно-правового механізму розвитку інклюзивного освітнього середовища в закладах професійної полягає, зокрема, в розробленні положення «Про порядок організації інклюзивного навчання в ЗПО»; плану дій щодо запровадження інклюзивного навчання у ЗПО; нормативного документа «Про одержання документа про освіту учнями з особливими потребами у закладах професійної освіти». У рамках експерименту всеукраїнського рівня членами творчої групи порушено клопотання перед Уповноваженим Президента України з прав людей з інвалідністю Адміністрації Президента України В. Сушкевичем з питання приведення у відповідність до потреб учнів з особливими освітніми потребами типових штатних нормативів ЗПО, а саме: введення таких посад, як заступник директора з інклюзивної роботи та методист з інклюзивної роботи, а також перегляд штатних норм посад перекладачів-дактилологів, вихователів гуртожитку та керівників гуртків для таких учнів.

Створення і розвиток інклюзивного освітнього середовища в професійних навчальних закладах вимагає удосконалення організаційно-методичного механізму, а саме: створення умов для повноцінного навчання дітей та дорослих з особливими освітніми потребами у ЗПО (створення безбар'єрного середовища навчальних закладів, забезпечення спеціальних пристосувань у навчальних закладах, надання індивідуальної підтримки в процесі здобуття професійної освіти, адаптація програм і підручників для ефективного навчання); забезпечення підтримки педагогів через їхню співпрацю з відповідними фахівцями (дефектологами, психологами, реабілітологами та ін.) та сурдоперекладачами; розроблення порядку надання індивідуальної підтримки дитині з особливими освітніми потребами під час інклюзивного навчання з урахуванням її потреб; індивідуального асистування в навчальному процесі, отримання й опрацювання інформації для засвоєння навчальної програми; використання ЗПО навчально-методичних матеріалів «Індекс інклюзії» [3] для проведення регулярного самооцінювання із залученням усіх учасників навчально-виховного процесу та громадськості з подальшим розробленням планів розвитку навчальних закладів.

Ефективність організації інклюзивного навчання також багато в чому залежить від правильно організованої корекційно-розвивальної роботи (комплекси психолого-педагогічних впливів, наприклад, активного залучення соціального оточення до участі в корекційній програмі), від підбору висококваліфікованих кадрів, задіяних в навчально-виховному процесі. Саме тому необхідно забезпечувати спеціальну підготовку і перепідготовку педагогічних працівників, асистентів педагогів, майстрів виробничого навчання ЗПО для роботи з дітьми та дорослими з особливими освітніми потребами у навчанні, проводити системну організаційно-методичну, консультативно-роз'яснювальну роботу серед працівників ЗПО, громадськості, батьків з метою формування позитивного ставлення до інклюзивної освіти [5].

Наголосимо, що організація інклюзивного навчання вимагає пристосування до потреб дитини з особливими потребами приміщення, відповідно до облаштованого робочого місця для занять, а також програмно-методичного забезпечення, надання додаткових послуг такій дитині, організації індивідуального підходу до неї.

Методологічною основою дослідження експерименту є концептуальні положення про основи інклюзивної освіти, створення та розвиток інклюзивного навчального середовища у ЗПО (А. Колупаєва, О. Таранченко, І. Білозерська, Л. Будяк, О. Пашенко), надання якісної професійно-технічної освіти соціально-вразливій молоді (Л. Сергєєва, Н. Софій та ін.); впровадження інклюзії в навчанні та вихованні учнів з проблемами мовлення та слуху (К. Піменова, Л. Савчук та ін.); формування готовності педагогічних працівників до роботи з учнями з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання (А. Волосюк, Н. Басараба, С. Козловська та ін.).

Загальною тенденцією названих досліджень є розгляд технології забезпечення доступності освітнього простору ЗПО для учнів з особливими потребами.

Отже, аналітична робота, проведена на базі вітчизняного і зарубіжного досвіду, свідчить, що на сучасному етапі вченими виокремлено основні ознаки, принципи, умови, настанови та першочергові кроки у напрямі створення інклюзивного середовища. З'ясовано, що для успішної реалізації інклюзивної освіти в Україні потрібно провести велику роботу в різних напрямках:

- забезпечити не тільки розробку методичних і навчальних матеріалів, які б враховували особливі потреби учнів, а й зробити їх доступними широкому педагогічному загалу;

- включити курс з практики впровадження інклюзивної освіти в Україні до програми підвищення кваліфікації педагогів;

- поширити інформацію про результати моніторингу, здобутки та проблеми експерименту з впровадження інклюзивної освіти серед широкого кола викладачів;

- налагоджувати співпрацю між закладами (ВНЗ, ЗПО та ЗОШ), де впроваджується інклюзивна освіта (консультації, моніторинг змін тощо).

- послідовно змінювати конструктивний та архітектурний облік навчальних закладів на безбар'єрний, аби перетворити середовище для навчання у доступне середовище;

- забезпечити початкові заклади спеціальним обладнанням та технічними засобами;

- скоротити кількість учнів у групах, де є діти з особливими освітніми потребами;

- вводити додаткові ставки спеціалістів у навчальних закладах, розширювати штат фахівців.

- провести широку просвітницьку кампанію, яка б допомогла інформувати суспільство про необхідність і важливість інклюзії.

Під час першого етапу експерименту проведено SWOT-аналіз готовності навчального закладу до експериментальної роботи. Для планування експериментальної роботи, як і для бізнес-планування ЗПО, оцінили сильні та слабкі сторони в роботі навчального закладу, а також можливості й загрози, які розвиваються за межами ЗПО. Проведено анкетування для визначення сучасного стану інклюзивного освітнього середовища ДНЗ «Одеський центр ПТО».

Як засвідчують результати анкетування, розвиток інклюзивного освітнього середовища у ЗПО обов'язково має відбуватися за напрямками: розвиток організаційної культури ЗПО та освітньої політики на рівні закладу (внутрішні нормативні документи), запровадження інклюзивної практики, оскільки вони спрямовані на створення плану розвитку ЗПО на засадах упровадження інклюзивних підходів.

Велика увага приділялася навчально-методичному супроводу учнів з проблемами слуху. Учасниками творчої групи розроблено тестові завдання вхідного контролю знань, умінь, навичок для осіб з порушеннями слуху, які приймаються на професійне навчання, та тестові завдання вихідного кваліфікаційного контролю.

Визначено професії, для яких передусім проходить апробація навчальних посібників, вхідного та вихідного контролю знань, навчально-методичного супроводу з урахуванням потреб учнів з порушеннями слуху. Це дві професії: «Монтажник санітарно-

технічних систем та устаткування» та «Лицювальник-плиточник».

Учні з порушення слуху відповідають вимогам до індивідуально-психологічних особливостей з цих професій. Характерні особистісні якості, інтереси і схильності, властиві учням з проблемами слуху: охайність, організованість, чіткість, зібраність, оригінальність, спритність, почуття гармонії і смаку, креативність, уважність, терплячість, витриманість. Особи з порушенням слуху є фізично сильні і витривалі (багато хто займається спортом і досягає успіхів). У зв'язку з порушенням слуху вони мають відмінності: ретельніше і краще, ніж чуючи, проробляють деталі, оскільки вся увага зосереджена на виконанні завдання (роботи).

Під час першого етапу проведено цікаві і корисні заходи з проблеми дослідження: 10 червня 2016 р. проведено науково-методичний семінар на тему «Інклюзивне освітнє середовище для учнів з порушеннями слуху в системі професійно-технічної освіти» за участю наукового керівника Сергесвої Лариси Миколаївни, професора кафедри державної служби і менеджменту освіти ЦППО ДВНЗ «Університет менеджменту освіти», доктора педагогічних наук, професора; наукового консультанта Замши Анни Володимирівни, завідувача лабораторії жестової мови Інституту спеціальної педагогіки НАПН України, кандидата психологічних наук. Мета проведення: пошук оптимальних шляхів запровадження інклюзивного освітнього середовища в систему навчання для учнів з порушеннями слуху. Цільова аудиторія: педагогічні працівники, наукові діячі, вчителі, вихователі, батьки, представники громадських організацій.

У рамках науково-методичного семінару проведено круглий стіл із обговоренням Програми проведення експерименту.

Заступник директора з навчально-виробничої роботи С. Александрова взяла участь у Міжнародному науково-методичному семінарі «Сучасні нейропсихопедагогічні технології в освіті, корекції та реабілітації». Мета семінару: презентація сучасних нейропсихопедагогічних технологій та можливостей їх запровадження в систему навчання, корекції та реабілітації дітей і дорослих в Одеському регіоні, зокрема в місті Одеса.

23 вересня 2016 р. проведено науково-методичний семінар «Сучасні технології професійного навчання учнів з порушеннями слуху» за участю наукового консультанта експерименту всеукраїнського рівня А. Замши. Мета проведення: шляхи подолання проблем і труднощів під час навчання та виховання учнів з порушеннями слуху.

На науково-методичному семінарі відбулось обговорення питань з теми: «Проблеми та труднощі під час навчання та виховання учнів з проблемами слуху».

31 жовтня 2016 р. проведено навчальний тренінг: «Педагогічний супровід учнів з порушеннями слуху в умовах професійно-технічного навчання».

12 січня 2016 р. відбулася зустріч педагогічних працівників ДНЗ «Одеський центр професійно-технічної освіти» з вчителями Комунального закладу «Одеська спеціальна загальноосвітня школа-інтернат № 91 I–III ступенів». Метою зустрічі був обмін досвідом між спеціалістами закладів, які працюють з учнями, що мають порушення слуху.

За період констатувального етапу учасниками творчої групи ДНЗ «Одеський центр ПТО» у всеукраїнських, міжнародних науково-практичних конференціях, обласних заходах з поширення передового педагогічного досвіду опубліковано шість статей з питань інклюзивного навчання.

Педагогічні працівники ДНЗ «Одеський центр професійно-технічної освіти», зокрема, методист О. Гачук, сурдоперекладач Н. Самаріна та викладач В. Фролова взяли участь у програмі «Освіта» Одеського обласного телебачення, темою якого була інклюзивна освіта.

29 вересня 2016 р. відбулося відкриття Міжрегіонального навчально-практичного центру для підготовки монтажників санітарно-технічних систем та устаткування. Подію висвітлено на ТВ-каналі «Град», де журналістами і директором С. Сущенко було наголошено, що в ДНЗ «Одеський центр професійно-технічної освіти» діє експеримент всеукраїнського рівня, навчаються учні з порушеннями слуху, які мають змогу здобувати знання й оволодівати навичками роботи із сучасним обладнанням та інструментами.

Педагогічні працівники ДНЗ «Одеський центр професійно-технічної освіти» постійно беруть участь у форумах стейкхолдерів професійної освіти.

У «Першому форумі стейкхолдерів. Будівництво. Одеса 2016» для покращення співпраці між ЗПО та роботодавцями брали участь педагогічні працівники начального закладу, а також учні з порушеннями слуху: Д. Коврига, М. Яковлев, Р. Гайдено, О. Шикін, А. Отяковський. Було дано інтерв'ю для обласного телебачення «7 канал» про важливість впровадження інклюзивного навчання.

У результаті проведеного дослідження обґрунтовано, що електронні соціальні мережі доцільно використовувати для навчання та позакласної роботи. У нашому закладі електронні соціальні мережі використовуються як для організації навчання, так і для проведення соціально-педагогічної роботи з учнями стосовно особливих освітніх потреб.

Нами створено групу у Facebook – «Долаємо бар'єри разом» <https://www.facebook.com/OvercomeBarriersTogether/>, в якій розміщується інформація про перебіг дослідно-експериментальної роботи.

Ми маємо свій канал на YouTube, на якому розміщуються відеоматеріали <https://www.youtube.com/channel/UCbIMsL0QfxGH8iE5cMkYJFg>.

Розділ сайту ДНЗ «Одеський центр ПТО» «Інклюзивне освітнє середовище» – <http://profosvita.od.ua/articles/14981-nklyuzivne-osvityne-seredovische> також надає можливість висвітлювати результати дослідно-експериментальної роботи.

Використання педагогічними працівниками сервісів G Suite, а саме Classroom, стало провідним у впровадженні інклюзивної освіти.

Основною метою нашого навчального закладу залишається розроблення нових освітніх технологій, здатних модифікувати традиційні форми представлення інформації для підвищення якості навчання дітей; впровадження позитивного ставлення до ідеї інклюзії, до дітей з особливими освітніми потребами та до можливостей їхнього розвитку і навчання у суспільстві.

Підводячи підсумки констатувального етапу, можна стверджувати, що завдання I етапу експерименту всеукраїнського рівня виконані в належному обсязі. Зазначимо, що створення доступного освітнього простору для учнів з проблемами слуху вже на сьогодні дає значущі позитивні результати, підвищує рівень фахових професійних компетенцій учнів та педагогів професійного навчання.

Подальші кроки щодо реалізації завдань дослідження полягають у розробленні й апробації навчально-методичного забезпечення, критеріїв оцінювання результатів впровадження розроблених матеріалів; відстеження рівня доступності освітнього простору ДНЗ «Одеський центр ПТО» для учнів з проблемами слуху.

Педагогічний колектив Центру виявив високу готовність до експериментальної діяльності, а саме:

ЛІТЕРАТУРА

1. Асистент учителя в інклюзивному класі: навч.-метод. посіб. / Н. М. Дятленко, Н. З. Софій., О. В. Мартинчук, Ю. М. Найда ; за заг. ред. М. Ф. Войцехівського. – Київ : ТОВ Вид. дім «Плеяди», 2015. – 172 с.
2. Барладим В. М. Педагогічні технології: аналіз та перспективи їх використання / В. М. Барладим // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2013. – № 5. – С. 116–125.
3. Індекс інклюзії: розвиток навчання та участі в життєдіяльності шкіл: посібник / Тоні Бут ; пер. з

- здатність до самоорганізації, самоаналізу, рефлексії;
- здатність відмовитися від стереотипів педагогічного мислення;
- прагнення до творчих досягнень;
- володіння методами педагогічних досліджень;
- здатність акумулювати досвід творчої діяльності інших педагогів;
- здатність до співпраці та взаємодопомоги.

У зв'язку з тим, що правовий статус навчальних закладів з питань організації науково-дослідницької роботи збільшується, діяльність педагогічних колективів набуває дослідницького характеру. Вони розробляють і реалізують на практиці власні методичні знахідки, концепції, виконують експериментальну та дослідну роботу відповідно до основних вимог науково-дослідної роботи. У процесі роботи обґрунтовується проблема і тема дослідження, формулюється гіпотеза, визначаються основні етапи й очікувані проміжні результати, обираються методи дослідження. Така робота здебільшого здійснюється за науковим керівництвом науковців НАПНУ, Університету менеджменту освіти, викладачів вищих педагогічних навчальних закладів.

Участь в експериментальній роботі сприяє створенню у педагогічному колективі творчої атмосфери, яка благотворно впливає на весь педагогічний колектив, стимулює педагогів до самовдосконалення, самоосвіти, а тим самим – до підвищення власної кваліфікації.

Тому можна стверджувати, що експериментальна робота – дієвий компонент системи підвищення кваліфікації, важлива ланка в системі безперервної освіти. Крім того, це один із засобів управління освітнім процесом. Тому експериментально-дослідна робота мусить бути спрямована на формування професійно-педагогічної культури педагогів, продукування нових педагогічних ідей, технологій, узагальнення та поширення перспективного педагогічного досвіду.

англ. – Київ : ТОВ Вид. дім «Плеяди», 2015. – 190 с.

4. Клокар Н. І. Вплив глобалізаційних процесів на зміст і завдання післядипломної педагогічної освіти регіону / Н. І. Клокар // Вісник післядипломної освіти : зб. наук. пр. / АПН України ДВНЗ «Ун-т менедж. освіти» ; Асоц. безперерв. освіти дорослих ; голов. ред. В. В. Олійник ; редкол. : О. Л. Ануфрієва [та ін.]. – Київ : Міленіум, 2006. – Вип. 3. – С. 17–27.

5. Колупаєва А. А. Професійне співробітництво в інклюзивному навчальному закладі : навч.-метод. посіб. / А. А. Колупаєва, Е. А. Данілавичоте,

С. В. Литовченко. – Київ : А.С.К., 2012. – 197 с.

6. Пащенко О. В. Інклюзивне навчальне середовище – запорука рівного доступу до професійної освіти для усіх громадян / О. В. Пащенко // Науково-педагогічна спадщина Антона Макаренка у практиці сучасних освітніх закладів : тези Всеукр. наук.-практ. конф. присвяч. 125-й річниці від дня народження Антона Семеновича Макаренка ; упоряд. Л. Б. Лук'янова, О. І. Щербак. – Херсон : Олді-плюс, 2013. – С. 202–205.

7. Пащенко О. В. Інклюзивна освіта в умовах професійно-технічного навчального закладу : навч.-метод. посіб. / О. В. Пащенко, І. А. Гриценко, Н. З. Софій. – Київ : Арт Економі, 2012. – 184 с.

8. Сергєєва Л. М. Експериментальний педагогічний майданчик: від теорії до практики впровадження

/ Л. М. Сергєєва // Методичний вісник Криворізького проф. гірничо-технологічного ліцею. – 2017. – № 1. – С. 3–6.

9. Сергєєва Л. М. Емерджентність системи післядипломної педагогічної освіти / Л. М. Сергєєва // Розвиток сучасної освіти: теорія, практика. Інновації : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 23–24 лют. 2017 р.). – Київ : Міленіум, 2017. – 336 с. – С. 12–14.

10. Сергєєва Л. М. Механізми управління якістю професійної освіти / Л. М. Сергєєва [Електронний ресурс] // Теорія та методика управління освітою : електронне наук. фахове вид. – 2016. – Вип 1(17). – С. 1–14. – Режим доступу : <http://umo.edu.ua/katalogh-vidanj>. – Дата останнього доступу: 25.10.2017. – Назва з екрана.